

ORTA MƏKTƏB KİMYA KURSUNDA İNTEQRASIYA YARADILMASI İMKANLARI

G.N.İsmayılova, X.M.Məmmədova

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

Azərbaycan təhsilinin müasirləşdirilməsi istiqamətində bir sıra prinsiplər əsas götürülür ki, onlardan biri də inteqrativlikdir. Hazırki dövrdə bütün sahələrdə inteqrativliyin olması, dünya ölkələrinə inteqrasiya olunmasına xüsusi diqqət yetirilir. Təhsildə inteqrativlik dedikdə onun bütün sahələrində, eləcə də təhsilalanların fəaliyyətində bütövlüyün, tamlığın təmin edilməsi nəzərdə tutulur.

Bu prinsipə əməl olunmaqla şagirdlərin dünyanı bütöv halda dərk etmələri, müxtəlif fənlərə aid biliklərin əlaqəli, tam, dolğun şəkildə qavramaları, eləcə də onların hər tərəfli şəxsiyyət kimi formalaşması prosesini həyata keçirmək olar.

Digər fənnlərlə yanaşı kimya fənni kurikulumunda məzmun, strategiya, qiymətləndirmə mexanizmlərinin bir-biri ilə əlaqəli şəkildə verilməsi, təlim nəticələrinin birinin digərini tamamlaması şagirdlərin bilik, bacarıq və vərdişlərinin bütöv şəkildə inkişaf etdirilməsinə imkan verir. Məhz inteqrasiya əsasında şagirdlər əldə etdikləri biliklər arasında qarşılıqlı əlaqəni dərk edir, onlardan istənilən şəraitdə şəxsi və ictimai problemlərin həllində faydalana bilirlər.

İnteqrasiyanın növlərini və səviyyələrini aşağıdakı kimi göstərmək olar.

Fənnlərin əlaqələndirilərək inteqrasiyası. Fənnlərin inteqrasiyasının dörd yolu göstərilir.

1.İki fənni elə uyğunlaşdırmalı ki, uyğun mövzular eyni zamanda tədris edilsin.

2.Bacarıqların inteqrasiyası (oxu, yazı, anlama, düşünmə). Bir çox ekspertlər bunu tamamlama adlandırırlar.

3.Bir fənn çərçivəsində inteqrasiya (ana dili). Yazı bacarıqlarını oxu bacarıqlarından ayrı tədris etmək əvəzinə müəllim bu iki bacarığı inteqrasiya edir.

4.Sərbəst inteqrasiya: Bir fənnin tədrisi zamanı gözlənilmədən başqa fənnin mövzusunə keçid alınır. Beləliklə, ibtidai sinif müəllimi həyat bilgisi fənninin tədrisi zamanı həmin mövzuya uyğun kiçik bir şeir və ya hekayə oxumaq təklif edir.

İki və daha artıq fənnin birləşdirilərək inteqrasiyası. İki və daha artıq fənnin inteqrasiyasının müxtəlif yolları mövcuddur:

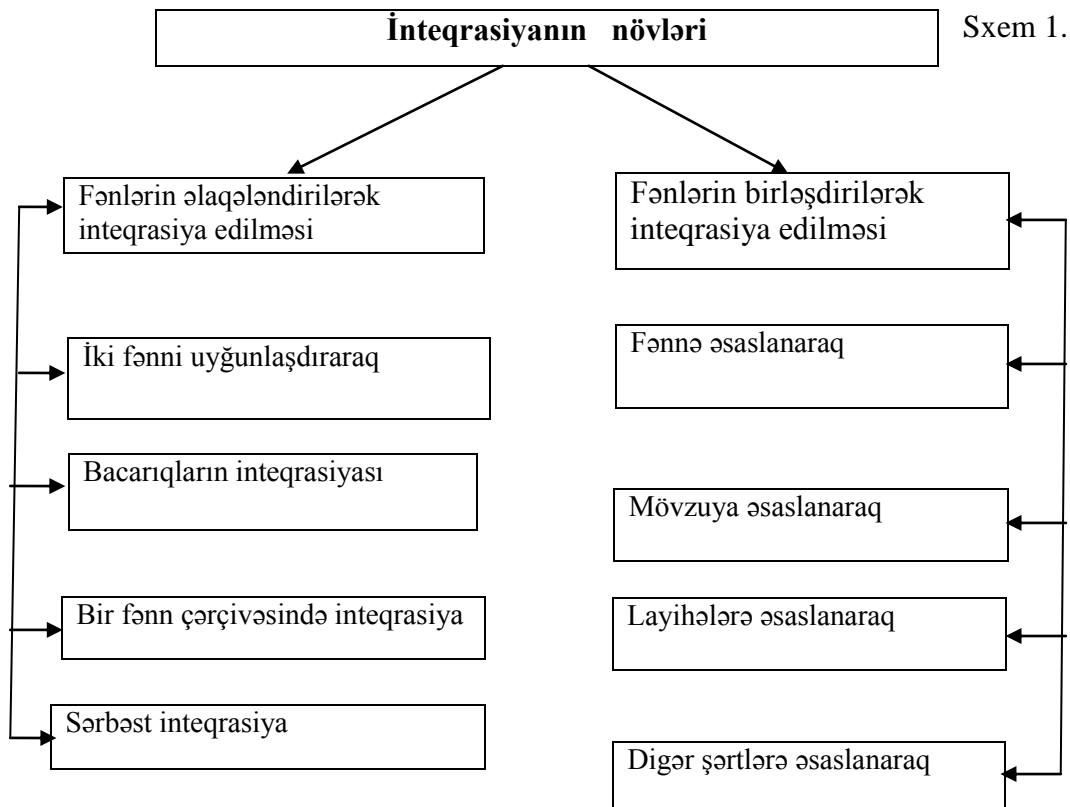
1.Fənnə əsaslanaraq. Bir fənn məzmunu və bacarıq üzrə digər fənnlərlə inteqrasiya edilir. Ana dili fənninin tədrisi dil təlimi üzrə təşkil edilsə də, məzmunca musiqi, həyat bilgisi fənnləri ilə inteqrasiya edilir.

2.Mövzuya əsaslanaraq. Mövzu müəyyənləşir və müxtəlif fənnlərin məzmunundan çıxış edərək istifadə edilir.

3.Layihələrə əsaslanaraq. Şagirdlərə təqdim edilən layihələr digər fənnlərlə bağlı bilik və bacarıqları da əhatə edir.

4.Digər şərtlərə əsaslanaraq. Tarixi dövrlər, etik prinsiplər, dünya mədəniyyətinin şah əsərlərindən və digər məsələlərdən istifadə etmək.

Deyilənləri sxemdəki kimi vermək olar:

Fənnlərarası inteqrasiya səviyyəsi.

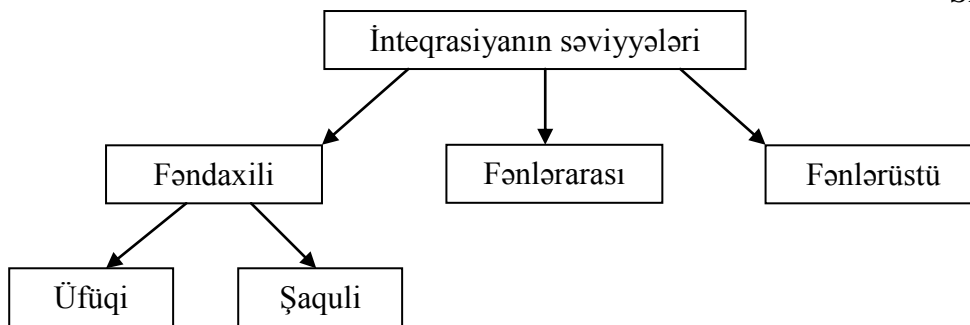
İnteqrativ təlimin təşkili zamanı fənnlərarası inteqrasiyaya xüsusi əhəmiyyət verilir. Bu inteqrasiya səviyyəsi bir neçə fənnin əhatə etdiyi ortaq anlayış, bilik və bacarıqların sintezi olmaqla, bir fənnə aid anlayışların və metodların digər bir fənnin öyrənilməsində istifadəsini nəzərdə tutur. Fənnlərarası inteqrasiyatəlim materilallarının digər fənnlərin imkanları hesabına məzmun etibarını ilə

genişlənməsinə, məsələlərin dərin təhlilinə və ümumiləşdirilməsinə xidmət edir. Bu proses eyni bir bacarığın ayrı-ayrı fənnlər vasitəsi ilə daha da təkmiləşdirilməsini təmin edir və təlim prosesinin artırılmasına şərait yaradır.

Fənnlərüstü (trans fənn və ya fənnədən fənnə keçən) inteqrasiya-inteqrasiyanın ən yüksək səviyyəsi olmaqla özündə təlimin əhatə etdiyi əsas və əlavə məzmun komponentlərinin sintezini ehtiva edir. Bu inteqrasiya ilə şagirdlərin məktəbdə öyrəndikləri məzmunla məktəbdən kənarında aldıkları məzmun sintez edilir.

İnteqrasiyanın belə səviyyəsini, şəbəkəsi getdikcə artmaqda olan məktəb kompleksləri ilə yanaşı, həm də təhsil paradigmalарının dəyişməsi və yeni nəslin icmalardan formalaşdırılması ideyası da tələb edilir. Belə məktəblərdə dərslərin məzmununu şagird üçün vahid təlim prosesi kimi qurulur.

Sxem 2.

Deyilən bütün hallarda şagirdlərin inteqrativ standartlar əsasında ölçülə bilən bacarıqlara yiyələnmələri diqqət mərkəzində saxlanılır.

Fənlərarası inteqrasiya eyni bir bacarığın ayrı-ayrı fənnlər vasitəsi ilə daha da təkmiləşdirilməsini təmin edir.

İnteqrasiyanın mahiyyəti və təhsildə ondan istifadənin zəruriliyinə dair pedaqoji fikir nümayəndələrinin söylədiklərindən aydın olur ki, tədris prosesində həmi.ə fənlərarası və fəndaxili əlaqə adı altında ondan istifadə edilmişdir. Müəllimlər öz səriştə və bacarıqlarında asılı olaraq dərslərin mahiyyət və məzmunca qohum fənlərə(yaxın) fənlərə aid şagirdlərə təbii əlaqələr şəraitində ümumiləşdərəlmiş biliklər verirlər.

İnteqrasiyanın mahiyyəti, təhsildə rolu ilə əlaqədar aparılan araşdırmalara, kurikulum islahatında göstərilən müdələrlə istinadən istifadə edilən təhsil proqramlarında bütün hissələr arasında inteqrativliyin gözlənilməsinə diqqət yetirilmiş, onların məzmunu, strategiya və qiymətləndirilməyə aid hissələri arasında bağlılıq yaradılmışdır.

Kimya fənni integrativlik baxımından aşağıdakı fəaliyyət üsulları üzərində qurulmuşdur:

- Qrup işi
- Əməkdaşlıq
- Motivasiya
- Təlim prosesinin portfoliosu
- Əlaqələndirmə

Kimyada maddələrin xassələrinin müəyyən parametrlərdən (təzyiqdən, molyar kütlədən və s.) asılılığı qrafiklərinin və ya müəyyən bir kimyəvi prosesi əks etdirən cədvəllərin çəkilməsində rəsmxətt, rəsm, riyaziyyat, fizika fənnlərindən istifadə edilməsi, kimyəvi hadisələrin obrazlı təsviri üçün ədəbiyyatdan istifadə edilməsi də mümkündür. Əlaqələndirmə adlanan fəaliyyətdə kimya fənni digər nəqliyyətlərdən istifadə edir və bu zaman aşağıdakılar həyata keçirilir:

-hər hansı dərs mövzusunun izahında digər fənnlərin məzmununa aid biliklərə istinad edilir(məs. kimyəvi reaksiyanın sürəti, maddə miqdarının hesablanması mövzuları kimya və riyaziyyat fənnlərinin birgə əlaqəsində öyrənilə bilər və ya qazların normal şəraitdə və digər şəraitlərdə sıxlığı, eləcə də elektroliz mövzusu fizika fənnindəki, zülallar mövzusu biologiya fənnindəki eyni mövzuya əsaslanır).

-mövzunun öyrənilməsində fənnlər arasında mövcud olan boşluqlar doldurulur (məs. Dəmir mövzusu “insan” fənnində öyrənilən tənəffüs sistemində hemoqlobinin rolu mövzusu ilə əlaqələndirilir və dəmirin canlı orqanizmdə rolu aydınlaşdırılır. Eləcə də biologiya da verilmiş geoxronoloji cədvəlin təhlili ilə müəyyən dövrdə bitki aləminin yayılması və müasir dövrdə daş kömür, təbii qaz və neft yataqlarının əmələ gəlməsi arasında uyğunluq müəyyən edilə bilər)

-mövzunun öyrənilməsinə digər fənnlərin tətbiq edilməsi şagirdlərdə tədqiqatçılığa olan meyli gücləndirir.

Deyilənlərdən o nəticəyə gəlmək olur ki, integrativ kurikulumda təhsilin əsas prinsiplərinə əməl edilir, şagird şəxsiyyəti önə çəkilir, onlarda müstəqil fəaliyyət, sərbəst düşünmə, əməkdaşlıq kimi keyfiyyətlər formalaşdırmaqla gələcəyin qurucuları kimi yetişmələrinə, müxtəlif fənnlərə aid biliklərdən kompleks şəkildə istifadə etməyə imkan yaradır.

Fənnin tədrisində integrasiyanın yaradılması üçün ilk növbədə müəllim elmi, metodiki, nəzəri və praktiki cəhətdən hazırlıqlı olmalıdır.

Kimya və biologiya fənni arasında əlaqə.

Kimyadan mövzu	Biologiyadan mövzu	Fənnlərarası əlaqə
Turşular	Maddələr mübadiləsi	Xlorid turşusunun həzm prosesində rolu. Turşular qida əlavəsi kimi
Duzlar	Hüceyrənin kimyəvi tərkibi. Su-duz balansı	Hüceyrənin inkişafında duzların rolu
Metallar	Dayaq-hərəkət sistemi	ATF-in hidrolizində metal ionlarının rolu. Əzələlərin iş prinsipi
Amorf maddələr	Orqanlar. Enerji mübadiləsi	Orqanizmin həyat fəaliyyətində amorf maddələrin iştirakı

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. N.Mehdiyeva-Yeni fənn kurikulumları və inteqrasiya. Kurikulumların hazırlanması və tətbiqi məsələləri: Bakı "Kövsər", 2008, səh.108-119.
2. A.Z.Məmmədova, G.D.Cəlilova. Müasir təhsildə inteqrasiya prosesi və ondan kimyanın tədrisində istifadə. Pedaqoji Universitet xəbərləri. Bakı 2014, səh.456-459.
3. M.M.Abbasov, A.H.Əliyev, M.Fərəcov, V.Əliyev. Ümumtəhsil məktəbləri üçün kimya fənni üzrə təhsil proqramı. 'Kimya məktəbdə jurnalı' 2-3 2014.
4. G.N.Ismayılova. Orta məktəb kimya kursunda fənnlərarası inteqrasiyadan istifadə. Kimya məktəbdə. Bakı. 2018. 4(68).

Г.Н.Исмайлова, Х.М.Мамедова

Возможности создания интеграции в школьный курс химии

РЕЗЮМЕ

Применение внутрипредметной интеграции на уроках химии в общеобразовательных школах является одной из предпосылок выполнения требований новых curriculумов. В статье исследуются возможности интеграции химии со смежными предметами.

Q.G.İsmayilova, K.M.Mammadova

Opportunities to create integration in high school chemistry course

SUMMARY

The use of integration in teaching chemistry in secondary schools is one of the important terms for meeting the new curriculum requirements. The article explores the possibilities of integrating chemistry with related subjects.

Açar sözlər: kimyəvi termodinamika, kimyəvi potensial, doymuş buxar təzyiqi.

Ключевые слова: преподавание химии, интеграция, межпредметная интеграция, надпредметная интеграция, обучение, смежные предметы.

Key words: teaching chemistry, integration, interdisciplinary integration, over subject integration, teaching, related subjects.